

ня визначного українського археолога професора Б. А. Шрамка (1921—2012) та 110-річчя від початку археологічних досліджень Більського городища, с. 35—45.

Русанова, І. П. 1966. *Кургани полян X—XII вв.* Москва: Наука.

Седов, В. В. 1970. *Славяне Верхнього Подніпров'я і Подвіння.* Москва: Наука.

Седов, В. В. 1982. *Восточные славяне в VI—XIII вв.* Москва: Наука.

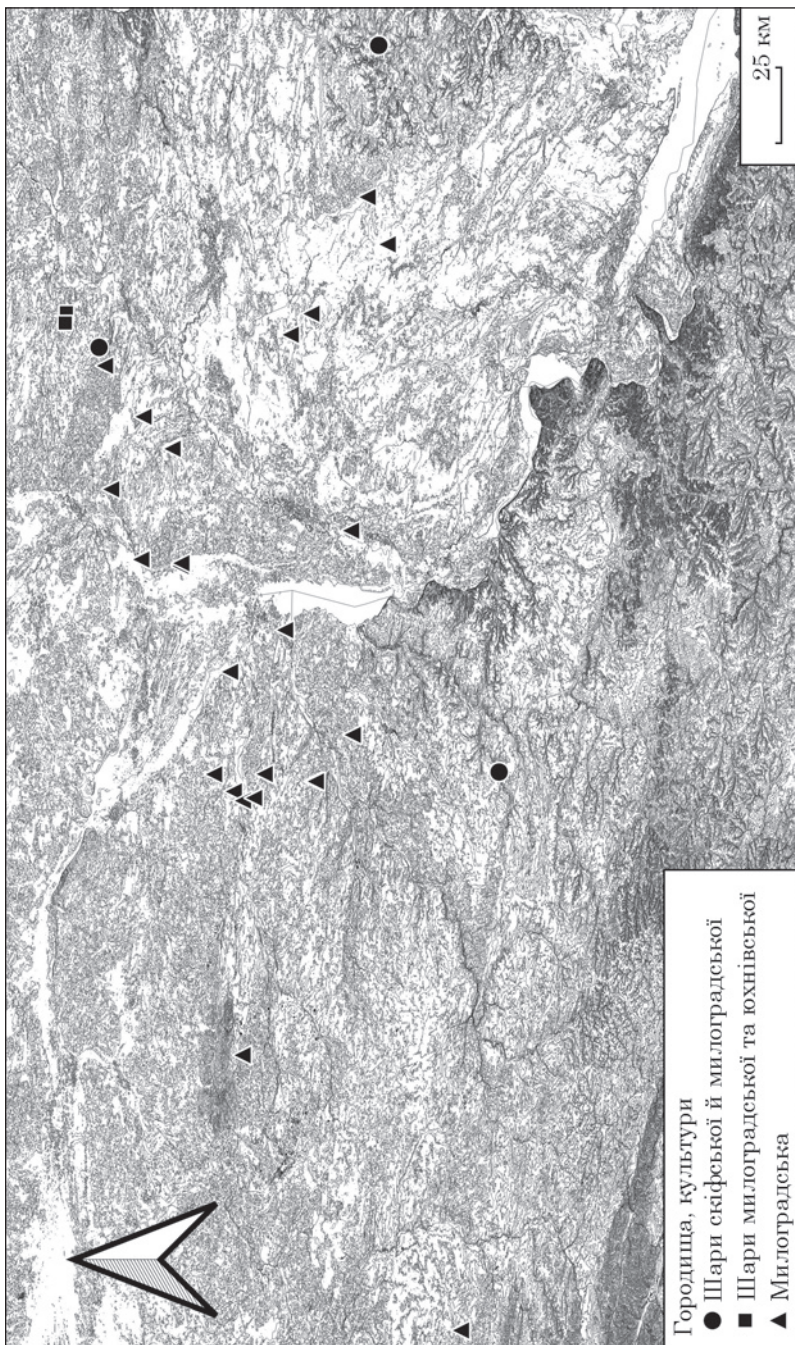
Телегін, Д. Я., Лисий, І. А. 1987. *Виявляти і охороняти пам'ятки археології Конотопщини. Пам'ятка.* Конотоп: УТОПІК та ІА АН УРСР.

ГОРОДИЩА МИЛОГРАДСЬКОЇ КУЛЬТУРИ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ

С. С. Ржевуська

Укріплені поселення милоградської культури в Україні відомі здебільшого на теренах Нижнього Подесення та Верхнього Подніпров'я в адміністративних межах Житомирської, Київської, Чернігівської та Хмельницької областей. Більшість з них розташовувалась на порубіжжі зони мішаних лісів з переважанням ялини та зони мішаних лісів з переважанням сосни та дубу. Ці фортифікації утворюють єдину поселенську систему з аналогічними пам'ятками Південної Білорусі. У дослідженні аналізується 31 городище, 28 з яких інтерпретовано у якості милоградських, три містять окремі знахідки керамічного комплексу цієї культурної приналежності серед переважно скіфських матеріалів (Веприк — Млинок, Городня, Срібне).

До верхньодніпровської групи належить 15 циркульних городищ (Кучера 1976), розташованих серед заболоченої місцевості, басейнів р. Тетерів, Прип'ять та її притоки, р. Уж. Топографія зумовлена особливостями рельєфу Поліської низовини з еоловими дюнними підвищеннями, на яких і формувалась поселенська структура регіону. Серед цих городищ абсолютно превалює низинне розташування, як і на території Білорусі (Лошенко 2011, с. 39). Деякі пам'ятки без вираженого культурного шару на майданчику укріплення (Бовище, Радинка, Річиця, Лізниця, Леонівка) віднесено до милоградських саме за цим критерієм. Низинні (болотні) укріплення мають округлу або округлопрямокутну форму, їх захисна лінія складається з концентричних валів (висота гребеня — до 2 м, ширина підосви — до 16 м) та ровів (глибина — 1,5, ширина — 7 м). На городищі Розважів I зафіксовано залишки обугленої деревини вздовж тіла валу (Кучера 1976, с. 90, 91). Ці укріплення пошкоджено оранкою або забу-

Городища милоградської культури на території України

довою. Простежено лише залишки дерево-земляних конструкцій раннього залізного часу. Їх площа коливається від 0,65 до 12 га.

Городища Медвин (0,15 га) та Лелів (0,35 га) знаходяться на мисових підвищеннях, укріплених з напільного боку дугоподібними валами та ровами. Городище Лелів має подвійну фортифікаційну лінію (передгороддя (?)) — вузька частина мису відмежована від майданчику городища валом та ровом) (Кучера 1976, с. 92). Культурний шар описаних укріплень містить матеріали середньодніпровської, милоградської культур (ранній етап — кінець VI—IV ст. до н. е.) та давньоруського часу (Мельниковская 1967, с. 162).

Деснянська група складається з 19 (?) городищ (Жаров 1993, с. 29), проте, через стислість доступних публікацій, було враховано лише 11 з них, які вдалося ідентифікувати. Метричні дані подібні до розглянутих городищ Прип'ятського Полісся. Їх характерною рисою є наявність поруч відкритих поселень на дюнних підвищеннях. Культурний шар з великою кількістю милоградських, а також лісостепових матеріалів скіфського часу має потужність 0,6 м (Грабів), що значно більше ніж на городищах верхньодніпровської групи. На деяких з них виявлено знахідки, характерні для юхнівської культури (Любеч I, II; Жаров 1993, с. 30). Пам'ятки датовано VI—III ст. до н. е. (Жаров, Жарова 2001).

Городища басейну р. Удай — Городня (р. Смош, 30 га), Срібне (р. Лисогір, 12,5 га) та Радьківка (р. Удай) розташовані на плато. На двох з них зафіксовано милоградські та лісостепові матеріали, а також античний імпорт (IV—III ст. до н. е.), тому їх введено в науковий обіг в якості рубіжних, контактних пунктів (Жаров, Жарова 2001). На городищі Веприк — Млинок (40 га) басейну р. Ірпінь спостерігається схожа стратиграфічна ситуація (Лысенко, Дараган, Разумов 2010), проте це укріплення існувало в межах VI ст. до н. е.

Найбільш західним городищем милоградської культури є Городнявка (7 га) (Михальчишин, Шпаковський 2016). Його оборонна лінія складається з 5 валів та ровів, включаючи природні перешкоди — заболочені струмки (допливи р. Леднівка). Такий тип організації оборони простежено на городищі Адруби (Лошенко 2011, с. 45). На майданчику городища зафіксовано ямне кремаційне поховання, що також знаходить аналогії серед пам'яток півдня Білорусі (Горошків, Обчин). Саме на городищі Обчин зафіксовано єдину офіційно відому знахідку ажурної бронзової шпильки підгірцівського типу (матеріали готуються до публікації, хронологія дискутується)¹.

¹ Дякую за надання матеріалів науковому співробітнику відділу археології первісного суспільства Інституту історії Національної академії наук Білорусі С. Б. Ліневичу.

Отже, серед 31 проаналізованої пам'ятки найбільш перспективною для подальшого вивчення є деснянська та удайська групи городищ з виразними матеріалами раннього залізного віку (Грабів, Городня, Срібне). Наявність контактних пунктів є специфічною рисою укріплень, що локалізуються на території сучасної України, значно південніше та в інших природно-географічних умовах, ніж в ареалі класичної милоградської культури. Розглянуті фортифікації потребують уточнення планіграфії та хронології. Для доповнення відомостей щодо їх ареалу необхідне обстеження археологічних пам'яток Житомирської області.

ЛІТЕРАТУРА

- Жаров, Г. В. 1993. Дослідження в басейні р. Снов. *Археологічні дослідження в Україні 1991 р.*, с. 29—30.
- Жаров, Г. В., Жарова, Т. Н. 2001. Охранные археологические исследования на Черниговщине. *Археологічні відкриття в Україні 1999—2000 рр.*, с. 104—106.
- Кучера, М. П. 1976. Городища милоградської культури в Київському Поліссі. *Археологія*, 20, с. 88—94.
- Лысенко, С. Д., Дараган, М. Н., Разумов, С. Н. 2007. Исследования северного участка вала городища Веприк 1 (Млынок) на Фастовщине. *Археологічні пам'ятки Фастівщини: Матеріали і дослідження*, 26—27, с. 128—131.
- Лошенко, М. И. 2011. *Городища Милоградской культуры на территории Беларуси*. Минск: МФЦП.
- Мельниковская, О. Н. 1967. *Племена Южной Белоруссии в раннем железном веке*. Москва: Наука.
- Михальчишин, І. Р., Шпаковський, С. М. 2016. Городище раннього залізного віку «Городнявка» біля с. Городнявка Шепетівського району Хмельницької області. *Археологія & фортифікація: матеріали VI міжнародної науково-практичної конференції*, с. 73—80.

СКІФСЬКИЙ АРХАЇЧНИЙ КУРГАН 524 У с. ЖАБОТИН У СВІТЛІ НОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

С. А. Скорий, Р. В. Зимовець, В. М. Окатенко

Перші археологічні роботи на цьому кургані, розташованому в південній частині Дніпровського Правобережного Лісостепу (басейн р. Тясмин) провів у 1913 р. відомий археолог О. О. Бобринський. Центральну частину насипу тоді розкопали котлованом (Бобринської 1913).

Під ним знайдено заглиблену в материк основу досить великої наземної гробниці, пограбованої у давнину. Збережені предмети